

Ἡ χριστιανικὴ ἄσκησις ὡς ὑπαρξιακὴ νοηματοδότηση τοῦ βίου κατὰ τὸν Μάξιμο τὸν Ὁμολογητὴ

ΧΡΙΣΤΙΝΑΣ ΚΑΨΙΜΑΛΑΚΟΥ*

Εἰσαγωγή

Στὴν ἀνά χειρὰς μελέτη θὰ ἀσχοληθοῦμε μὲ τὸ ἠθικοῦ ἢ πνευματικοῦ περιεχομένου –τουλάχιστον ὡς πρὸς τὶς ἀναλυτικὲς διακλαδώσεις του– ζήτημα τῆς χριστιανικῆς ἄσκησις, ὅπως διατυπώνεται ἀπὸ τὸν Μάξιμο τὸν Ὁμολογητὴ μὲ ἀφορμὴ τὸ σύντομο, ἀλλὰ πολὺ σημαντικὸ κείμενό του *Λόγος ἀσκητικός*¹. Δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦμε ὅτι τὸ ἀνθρωπολογικὸ ζήτημα τῆς σωτηριολογικῆς μετεξέλιξης ἀπὸ τὸ κατ' εἰκόνα στὸ καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ κατεῖχε κεντρικὴ θέση στὴν διδασκαλία τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Πιὸ συγκεκριμένα, ἡ ἔρευνά μας στοχεύει νὰ ἀναδείξει τὸν πρωταρχικὸ ρόλο τῆς ἄσκησις στὴν διαμόρφωση τῆς πνευματικῆς ζωῆς καὶ δραστηριότητος τοῦ ἀνθρώπου. Οὐσιαστικά, συγκροτεῖ τὴν ἐκκλησιολογικὴ κοινωνία τῶν πιστῶν σὲ σχέση πάντοτε πρὸς τὸν Θεό, συνιστώντας τὸν παράγοντα ἐκεῖνο τῆς τέλειαις κοινωνικότητος, τὴν κατὰ φύσιν ἀνάπτυξη τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως. Πρόκειται γιὰ θέσεις πού εἰσδύουν καιρῶς στὸ ἀνθρωπολογικὸ ζήτημα, μ' ἓναν τρόπο πού ἀναδεικνύει τὴν ἐξαρχῆς ὑπάρχουσα, σύμφωνα μὲ τὶς πάγιες θέσεις τοῦ Χριστιανισμοῦ, σχέση ἀγάπης ἀνάμεσα στὸν Θεὸ καὶ στὸν ἄνθρωπο. Ἀκολούθως, θὰ ἀναφερθοῦμε στὸ οὕτως εἰπεῖν ὑπαρξιακὸ συναμφοτέρον –δηλαδὴ τὴν συνύπαρξη σώματος καὶ πνεύματος–, τὸ ὁποῖο διαμορφώνει μία ἰδιότυπη ὄντολογία, καθότι καθιστᾶ συμβατὰ ἐκεῖνα τὰ πεδία, τὸ καθένα ἐκ τῶν ὁποίων ἔχει τὸν ἰδιαίτερο καταστηματο-

---

* Ἡ Χριστίνα Καψιμαλάκου εἶναι Δρ Φιλοσοφίας.

1. Βλ. DALMAIS I.H., «La doctrine ascétique de Maxime le Confesseur d'après le *Liber Asceticus*», *Irenikon*, XXVI, Belgique 1953, σ.σ. 17-39. Ἐπιπλέον, γιὰ μία φιλοσοφικὴ θεώρηση τοῦ θέματος μὲ παιδαγωγικὲς προεκτάσεις, παραπέμπουμε στὴν μελέτη τοῦ BOLLNOW OTTO FR., *Τὸ πνεῦμα τῆς ἄσκησις*, μτφρ. Ἰωάν. Ε. Θεοδωρόπουλου, ἐκδ. «Δωδώνη», 1993.

ιδρυματικό λόγο του, επιτυγχάνοντας τὸν ἁγιασμό και τῶν δύο μερῶν μέσω τῆς ἄσκησης. Γίνεται ἀναφορὰ σὲ ἓνα θέμα πὸ ἀνήκει, μὲ τὴν εὐρεία σημασία τοῦ ὄρου και κατὰ τὴν καντιανὴ φρασεολογία, σὲ ὅ,τι χαρακτηρίζουμε ὡς Πρακτικὸ Λόγο. Τέλος, κρίνουμε ἀπαραίτητο προοιμιακὰ νὰ ἐπισημάνουμε ὅτι ἡ σκέψη τοῦ Μαξίμου, παρὰ τοὺς σαφεῖς θεολογικοὺς προσανατολισμοὺς, ἐκτίθεται κατὰ τέτοιο τρόπο, ὥστε νὰ ἀνταποκρίνεται σὲ μία διαχρονικὴ ἀξία τοῦ ἀνθρώπου· στὴν πραγμάτωση τῆς ἐλευθερίας. Μὲ τὴν ἄσκηση, οἱ βιολογικὲς λειτουργίες ἐξαπινώνονται κατὰ φύσιν και ἔτσι ἐλεύθερα ἀναπλάθεται μέσα σ' ἓναν θεανδρικό τρόπο ὑπάρξεως. Σημειωτέον ὅτι ἡ σωτηρία συναρτᾶται μὲ τὴν ἐλεύθερη προαίρεση τοῦ ἀνθρώπου, ὑπὸ τὸν ὄρο ὅμως τῆς κανονιστικῆς, ἀλλὰ ὄχι δεσμευτικῆς – μηχανιστικῆς ἐνισχύσεως τῆς ὑπὸ τῆς θείας Χάριτος. Στὸ πλαίσιο αὐτὸ τῆς διάστασης τῆς ἄσκησης ἐντοπίζεται ἓνας ἀξιακὸς κώδικας πὸ δὲν ὑπάγεται σὲ ἀντιμισθίες και δὲν στοχεύει σὲ ὑποταγές. Ἡ χριστιανικὴ ἐκδοχὴ τοῦ πράττειν δὲν ὀρίζεται σύμφωνα μὲ τὶς κανονικότητες μᾶς κοινωνικῆς καθηκοντολογίας ἀλλὰ μὲ τὸν τρόπο διὰ τοῦ ὁποίου τὸ φυσικὸ ἐνεργοποιεῖ ὑπὸ τοὺς οἰκείους τοῦ ὄρους τὸ μεταφυσικὸ και μεταποιεῖται ὡς πρὸς τὶς ἐπιλογές του και τοὺς προσανατολισμοὺς του.

Α. Ἡ ἄσκηση ὡς κοινωνία ἀγάπης

Κατὰ τὸν Μάξιμο, ἡ ἀσκητικὴ προσπάθεια στὸ σύνολό τῆς ἔχει ὡς σκοπὸ τὴν ἐνεργοποίηση - πραγμάτωση τῆς ἀγάπης. Ἡ ἐν λόγω τελολογικὴ φορὰ ὀφείλεται στὸ ὅτι ἡ ἀγάπη εἶναι ἡ ἀλήθεια τῶν ὄντων, ὡς κοινωνία ἀμοιβαιοτήτων, ὁ αὐθεντικὸς τρόπος τῆς ὑπάρξεώς τους. Ἀπὸ τὴ στιγμή, λοιπόν, πὸ τὸ ἀνθρώπινο «εἶναι» θὰ κατακλυστεῖ ἀπὸ τὴν ἀγάπη, τὴν λογικὴ και τὴν συναισθηματικὴ ἐκείνη δύναμη πὸ στρέφεται πρὸς τὸ σύνολο τοῦ ὑπαρκτοῦ χωρὶς νὰ ἐπιζητεῖ ἀντιμισθία, συντηρεῖται ἡ κοινωνία, καθότι γεννᾶται τόσο ἡ ἔφεση πρὸς τὸν Θεὸ ὅσο και ἡ συμπάθεια πρὸς ἀλλήλους. Διαβάζουμε στὴν γραφίδα τοῦ βυζαντινοῦ θεολόγου: *Εἰ και πολλαὶ εἰσιν (αἱ ἐντολαί), Ἀδελφέ, ἀλλ' ἐνὶ λόγῳ ἀνακεφαλαιοῦνται, ἐν τῷ, Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου και ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου· και τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν*². Πρὸ-

2. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, *Λόγος Ἀσκητικός*, P.G. 90, 916 BC. Πρβλ. DALMAIS I.H., «La doctrine ascétique de Maxime le Confesseur d'après le *Liber Asceticus*», σελ. 28, ὅπου διαβάσαμε γιὰ τὸν ὀλιστικὸ χαρακτηριστὴρα τῆς ἀγάπης: «l'amour du prochain résume tous les comman-

κειται, ούσιαστικά, για μία έκστατική διάθεση, ή όποια εισάγει τόν άνθρωπο σ' ένα ξεχύλισμα αυτοπροσφοράς. Σημειώτεον ότι όλες οι ευαγγελικές παραινήσεις και έντολές σκοπεύουν στην αγάπη, στην δυναμική αυθυπέρβαση τής έγωκεντρικής άτομικότητας και στην πραγμάτωση τής εικόνας του Τριαδικού Θεού στην ανθρώπινη ύπαρξη. Ύπο την όπτική αυτή, ή αγάπη άποτελεί μία αξία με καθολικά κοινωνικά χαρακτηριστικά αλλά και τó έσχατολογικό όραμα του Χριστιανισμού. Πρόκειται για μία κενωτική κατάσταση, ή όποια μπορεί να όδηγήσει έως και τή θυσία του οικείου άτομικου φρονήματος, στην προοπτική τής συνειδητής διακονίας του συνανθρώπου.

Αναλυτικότερα, και σύμφωνα με την παρατήρηση του Χρ. Γιανναρά, ή ίδια ή έκκλησιαστική έμπειρία έπισημαίνει και σηματοδοτεί τους στόχους τής πίστης και τής αγάπης. Κυρίως, όμως, μαρτυρεί για την πρακτική τής πρόσβασης στους στόχους, που δέν είναι άλλη από την άσκηση· την έμπρακτη δηλαδή έγρήγορη παραίτησης από τις προτεραιότητες και άπαιτήσεις του έγώ, την έφηρμοσμένη άρνηση τής ιδιοτέλειας, την μέσω ένεργημάτων αυτοπροσφορά³. Και έδώ άκριβώς έντοπίζεται τó καιρίον του ανθρώπινου άγωνίσματος, που έχει ως στόχο την μετοχή σε κοινό άθλημα και όχι τις άτομικές έπιδόσεις. Η άσκητική, έπομένως, στον Μάξιμο είναι τó ύπαρξιακό προσωπικό θεμέλιο τής κοινωνίας με τους άλλους, με τó περιβάλλον και με τόν Θεό. Έκφράζει την σωτηριολογική δυνατότητα του κοινωνικού σώματος. Με την τέλεσή της ό άνθρωπος προσχωρεί στην αγαπητική κοινωνία του άναστημένου σώματος του Χριστού⁴, άποδεικνύοντας κατ' αυτόν τόν τρόπο τόν έκκλησιαστικό – συλλογικό

---

dements car il exige la maîtrise de toutes les passions, il est le commandement fondamental désigné par le Christ lui-même parce que son observation restaure l' homme dans la condition que Dieu a voulue pour lui».

3. Βλ. ΓΙΑΝΝΑΡΑ ΧΡ., *Τό αίτιγμα του κακού*, έκδ. «Ίκαρος», 2008, 2009, σελ. 124. Πρβλ. ΜΠΕΓΖΟΥ Μ., *Ψυχολογία τής θρησκείας, Οί άνθρωπολογικές συνέπειες τής χριστιανικής θεολογίας*, έκδ. «Έλληνικά Γράμματα», Άθήνα 1996, σ.σ. 147-148, όπου σημειώνει τά έξής για την κοινωνική διάσταση του άσκητισμού: «Άσκητική σημαίνει αυθυπέρβαση, αυταπάρνηση, αυτοκυριαρχία, αυτοθυσία, άλτρουισμός. Σημαίνει τόν αυτοπεριορισμό τής άτομικότητας τών άνθρώπων, για να έπιτευχθεί ή συμβίωση με τόν συνάνθρωπο. Τελικά δέν είναι τίποτα άλλο παρά ή προτίμηση τής φιλαλληλίας άντι για τή φιλαντία. Μία λέξη συνώνυμη του άσκητισμού είναι ό άλτρουισμός. Τό έντελώς άντίθετό της είναι ό έγωισμός, ό άτομικισμός, ό ύποκειμενισμός».

4. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, *Περί διαφόρων άποριών*, Ρ.Γ. 91, 1360Β. 'Ο θεός λόγος σταυρώνεται μέσα στους πιστούς με την άσκηση, άνίσταται με την πνευματική θεωρία, μεταμορφώνεται με την μυστική θεολογική θεωρία (Ρ.Γ. 91, 1385Β).

χαρακτήρα της. Ὑπὸ τὴν ἐν λόγῳ προσέγγιση, ἡ προοπτικὴ γιὰ τὴν καθολικὴ ἀνακαίνιση τοῦ ἀτόμου ἔρχεται ὡς τὸ προϊὸν μιᾶς ἀνθρωπολογικῆς τελολογίας ἢ, μὲ πῶς θεολογικοὺς ὅρους, τῆς ἐσχατολογικῆς προτύπωσης. Σὲ αὐτὸ τὸ ἐσχατολογικὸ ὄριο φθάνουν ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι ζοῦν τὴν τέλεια ἐξοικειώσή τους μὲ τὸ θεῖο θέλημα, ζήτημα στὸ ὁποῖο θὰ ἐπανέλθουμε κατωτέρω.

Εἶναι προφανές, λοιπόν, ὅτι κεντρικὴ θέση ἐδῶ κατέχει ἡ ἀγάπη, τὴν ὁποία στὸν ἀρχαιοελληνικὸ κόσμο συναντᾶμε ὡς φιλία – ἐσωτερικὴ ἀρετὴ μὲ a *priori* θεμελιώσεις καὶ ἱκανὴ νὰ ὀδηγήσει σὲ ὑποκειμενικὲς μεταμορφώσεις, τέτοιες πού θὰ δρομολογήσουν τὶς κατὰ φύσιν – ἀλλὰ καὶ κατὰ ὑποστατικὴ ἰδιαιτερότητα – ἀποκαταστάσεις⁵. Ὁ Μάξιμος στὸ σημεῖο αὐτὸ ὑποστηρίζει ὅτι: *ὁ τοῖς τοῦ κόσμου πράγμασι γνησίως ἀποταξάμενος καὶ τῶ πλησίον διὰ τῆς ἀγάπης ἀνυποκρίτως δουλεύων, παντὸς πάθους ταχέως ἐλευθεροῦται*⁶. Μὲ τὴν αὐθεντικὴ ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον, ὁ ἀσκητὴς κατορθώνει τὴν ἀπελευθέρωση ἀπὸ τὰ πάθη. Ὁ ἐν λόγῳ ἀπεγκλωβισμὸς σημαίνει ὅτι ἡ ἀγάπη πορεύεται σὲ μόνιμη κλίμακα ἀπὸ κοινοῦ μὲ τὴν ἀπάθεια⁷, μὲ ἀποτέλεσμα καὶ οἱ δύο ὡς κεφαλαιώδεις ἐνάρετες καταστάσεις νὰ ὀδηγοῦν στὴν ἐμπειρία – γνώση τῆς μυστικῆς ζωῆς. Ἔτσι, κατευθύνεται ὁ ἄνθρωπος στὴν ἀληθινὴ ἐλευθερία καὶ ἀνύψωση, νοητικὴ καὶ ψυχικὴ, χωρὶς τὴν παρέμβαση ἢ τὴν ὑπαρξὴ παθογενῶν καταστάσεων. Σημειωτέον, παρενθετικά, ὅτι ἡ ἠθικὴ στὸ χριστιανικὸ πλαίσιο δὲν

5. Γιὰ τὴν ἔννοια τῆς ἀγάπης στὴν ἀνθρωπολογία τοῦ Μαξίμου, βλ. ἐνδεικτικὰ THUNBERG LARS, *Microcosm and Mediator, The theological anthropology of Maximus the Confessor*, Lund 1965, σ.σ. 309-322. Πρβλ. GARRIGUES J.M., «Maxime le Confesseur: La Charité, avenir divin de l' homme», *Théologie Historique* 38, Paris 1976, σ.σ. 176-199. SHERWOOD POLYC., *St. Maximus the Confessor. The Ascetic Life, The four Centuries an Charity*, Ancient Christian Writers 21, London 1955, σ.σ. 136-208, 248-267. Ὁμοίως καὶ VON BALTHASAR H.U., *Liturgie Cosmique*, trad. L. Lhaumet – H.A. Prentout, «Aubier», Paris 1947, σ.σ. 261-263.

6. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, *Κεφάλαια περὶ ἀγάπης*, P.G. 90, 965C. Πρβλ. DALMAIS I.H., «La doctrine ascétique de Maxime le Confesseur...», σελ. 28. Ὁ Ἰωάννης Σιναΐτης παρουσιάζει τριάντα βαθμίδες τελειώσεως, ἀρχίζοντας «τὴν νοερὰν καὶ οὐρανόδρομον ἄνοδον» ἀπὸ τὴν «ἀποταγὴν βίου», τὴν «ἀπροσπάθειαν ἢ ἀλυπίαν» καὶ τὴν «ξενιτείαν» ἕως ὅτου φτάσει τὴν τριακοστὴ βαθμίδα πού εἶναι ἡ ἀγάπη. Βλ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, *Κλίμαξ*, P.G. 88, 632-1164.

7. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, *Κεφάλαια περὶ ἀγάπης*, P.G. 90, 961B: *Ἀγάπην μὲν τίκει ἀπάθεια*. Στὸ ἐν λόγῳ παράθεμα ἀναδεικνύονται οἱ ἠθικὲς προεπάσεις τῆς ἀγάπης, οἱ ὁποῖες τὴν καθιστοῦν ἐνυποστάτως συγκεκομμένη. Γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ βλ. THUNBERG LARS, *Man and The Cosmos, The vision of St. Maximus the Confessor*, Crestwood, «St. Vladimir's Seminary Press», 1985, σ.σ. 98-101. Πρβλ. BLOWERS P., «Gentiles of the Soul: Maximus the Confessor on the Substructure and transformation of the Human Passions», *Journal of Early Christian Studies* 4:1, σελ. 77.

ἔχει αὐτοδιαμορφούμενο καὶ αὐτόνομο λόγο, ἀλλὰ συνδέεται μὲ βαθύτατα γνωσιοθεωρητικὰ αἰτήματα, τὰ ὁποῖα ἀνάγονται στὸ «τί» καὶ στὸ «διότι» καὶ ἐνίοτε καὶ στὸ «πῶς», στὰ ὑποστρώματα δηλαδή τῆς συνειδητότητας καὶ τοῦ κριτικοῦ ἐλέγχου, μὲ ἀνανεώσιμο, μὲ βία τῆς ὑποκειμενικῆς καὶ τῆς ἀντικειμενικῆς συνθήκης, τρόπο. Ὑπὸ αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ὀπτικὴ προβαίνει ὁ χριστιανὸς στοχαστὴς σὲ μία σύζευξη τῆς ἀρετῆς (ἠθικῆ) μὲ τὴν γνώση (γνωσιολογία) ὑποστηρίζοντας ὅτι *τὴν μὲν ἀρετὴν φανέρωσιν γνώσεως· τὴν δὲ γνῶσιν, ἀρετῆς συντηρητικὴν ἐργαζόμενον δύναμιν· καὶ δι' ἀμφοῖν, ἀρετῆς λέγω καὶ γνώσεως, μίαν σοφίαν συνισταμένην ἐπιδεικνύμενον*⁸.

Τέλος, ὁ Μάξιμος τονίζει ὅτι ἡ ἀγάπη –ἢ κορυφαία ἐπικοινωνιακὴ ἀρετή– ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενο καὶ τὶς συνέπειές της ἐνώνει τὸν ἄνθρωπο μὲ τὸν Θεό, καθιστώντας τὸν Θεὸ κατὰ χάριν, ὑπὸ τοὺς ὅρους βεβαίως τῶν ὑπαρκτικῶν δυνατοτήτων τους. Διὰ τῆς ἀγάπης, οὐσιαστικά, φθάνει κατὰ τὴν πραγματοποίηση τῶν ὄντολογικῶν προδιαγραφῶν του, στὴν θέωση. Καμία ἀσκητικὴ μέθοδος, παρατηρεῖ ὁ Β. Τατάκης, πού στερεῖται ἀγάπης δὲν εἶναι ἰκανὴ νὰ ὀδηγήσει στὸν Θεό. Διότι αὐτὴ εἶναι πού καθιστᾷ ἐφικτὴ τὴν θέωση⁹. Ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοια, ἡ ἀγάπη οἰκοδομεῖ τὴν οὐσιώδη ὄντολογικὴ σχέση πού προσανατολίζει τὸν ἄνθρωπο ἐσχατολογικὰ στὸ καθ' ὁμοίωσιν. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐπαλήθευση τοῦ ἐσχατολογικοῦ αὐτοῦ γεγονότος ἔχει ἤδη ἀρχίσει νὰ πραγματοποιεῖται μέσα στὸν ἱστορικὸ κτιστὸ κόσμο. Στὸ πλαίσιο τῆς διάθρωσης αὐτῆς, ἡ ἀσκησις ἀποτελεῖ ἐκκλησιαστικὸ καὶ ὄχι ἀτομικὸ γεγονός. Εἶναι ἡ μεταβολὴ τοῦ ἀτομικοῦ τρόπου ὑπάρξεως τῆς φύσης σὲ προσωπικὸ γεγονός κοινωνίας καὶ σχέσης, δυναμικὴ ἔνταξη –ἀλλὰ καὶ παρατεταμένη ἐπανάταξη– στὴν κοινότητα τῆς ζωῆς τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας¹⁰. Τὰ ἀνωτέρω, κατὰ τὸν Κ. Δεληκωσταντή,

8. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, *Πρὸς Θαλάσσιον*, P.G. 90, 681A. Πρβλ. DALMAIS I.H., «La doctrine ascétique de Maxime le Confesseur...», σ.σ. 24-25, ὅπου: «Et, pour le dire d' un mot, de la vertu le resplendissement de la gnose et de la gnose une puissance qui assure la garde de la vertu; montrer que de l' une et l' autre, vertu et gnose, une unique sagesse tient son existence».

9. Βλ. ΤΑΤΑΚΗΣ Β., *Christian philosophy in the patristic and byzantine tradition*, ed. «Orthodox Research Institute», Rollinsford, New Hampshire 2007, σελ. 120, ὅπου ἐντοπίζουμε τὴν ἀκόλουθη ἐπισήμανση: «We must clearly note, however, that no ascetic procedure which is deprived of love can bring one to God. It is love which makes it possible for us to become God, on account of Christ who became a man out of love for man».

10. Βλ. σχετικὰ, ΖΙΖΙΟΥΛΑΣ J., *The One and the Man. Studies on God, Man, the Church and the World Today*, ed. Fr. Gregory Edwards, «Sebastian Press», 2010, σελ. 168, ὅπου σημειώνονται τὰ ἑξῆς: «For Maximus there is a deeply ecclesial structure and character in the world as a

συνηγοροῦν στὸ ὅτι ἡ χριστιανικὴ ἄσκηση ἔχει ἐκκλησιαστικὸ χαρακτήρα, εἶναι ἐκκλησιαστικὴ ἀρετὴ, καὶ ἀποκαλύπτει τὸ μέτρο τῆς προσωπικῆς μετοχῆς τοῦ ἀνθρώπου στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας¹¹. Καὶ αὐτὸ μὲ τὴν ἔννοια ὅτι ἡ μετοχὴ στὴν ἐκκλησιαστικὴ κοινωνία τῆς ἀγάπης εἶναι γεγονὸς ἀσκητικὸ καὶ ἐν ταυτῷ χαρισματικὸ.

B. Τὸ συναμφοτέρον

Στόχος τοῦ ἀνθρώπινου ἥθους εἶναι ἡ μετοχὴ στὸ κατόρθωμα τῆς ἀγιότητας, ὡς κορυφατικὴ ἔκφραση τῶν προσωπικῶν δυνατοτήτων μὲ τὴν ἐνίσχυση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἅγιος καθίσταται ὁ ἀνθρώπος ὅταν στρέφεται συνειδητὰ πρὸς τὴν ἀφομοίωση ἐκείνων τῶν καταστάσεων πού ἐξαγνίζουν τὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα του καὶ τοῦ περιορίζουν σχεδὸν στὸν πλήρη βαθμὸ τὴν ὑποταγὴ του στὰ ἔνστικτα καθὼς καὶ στὸν ὑλιστικὸ – χυδαῖο εὐδαιμονισμό. Προβαίνοντας, οὐσιαστικά, ὁ Μάξιμος σὲ μία σύνδεση τῆς ὄντολογίας μὲ τὴν ἠθικὴ ὑπὸ τοὺς ἀνθρωπολογικοὺς σχηματισμούς, ὑποστηρίζει ὅτι μὲ τὸν ἠθικὸ βίον του καὶ τὴν ἄσκηση ὁ ἀνθρώπος καθίσταται ἔκφραστὴς τῶν μεταφυσικῶν ἀρχετύπων καὶ διευρύνει τὸν ὑπαρξιακὸ ὀρίζοντά του. Πρέπει, ὡστόσο, νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἡ χριστιανικὴ ἐκδοχὴ περὶ τοῦ πράττειν δὲν ὀρίζεται σύμφωνα μὲ τὶς κανονικότητες μιᾶς κοινωνικῆς καθηκοντολογίας ἀλλὰ μὲ τὸν τρόπο διὰ τοῦ ὁποίου τὸ φυσικὸ ἐνεργοποιεῖ ὑπὸ τοὺς οἰκείους του ὅρους τὸ μεταφυσικὸ καὶ μεταποιεῖται, μὲ τὴν ἐν λόγῳ πρωτοβουλία, ὡς πρὸς τὶς ἐπιλογές του καὶ τοὺς προσανατολισμούς του¹².

whole and in humanity particular. Monastic experience is not an end in itself but receives meaning from the Eucharist, which fills with significance and purpose the entire creation. The great source of spirituality is once again the Eucharistic community». Ἐδῶ διακρίνεται ἡ εὐχαριστιακὴ ὄντολογικὴ θεμελίωση τῆς ἀσκητικῆς. Αὐτὴ ἡ εὐχαριστιακὴ θεμελίωση ἀποτελεῖ τὸ ρίζωμα τῆς χριστιανικῆς ἄσκησης στὴν ἀλήθεια, ἡ ὁποία γίνεται ἔτσι πόθος προσωπικῆς εὐχαριστιακῆς καθολικοποιήσεως. Ὁ ἀσκητὴς καλεῖται νὰ ἐκπληρώσει τὴν εὐδοκία τοῦ Θεοῦ περὶ τοῦ κόσμου, πού δὲν εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴν ζωοποίησή του μέσα στὴν εὐχαριστιακὴ καθολικότητα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος.

11. Βλ. ΔΕΛΗΚΩΣΤΑΝΤΗ Κ., *Τὸ ἥθος τῆς ἐλευθερίας. Φιλοσοφικὲς ἀπορίες καὶ θεολογικὲς ἀποκρίσεις*, ἐκδ. «Δόμος», Ἀθήνα 1990, σελ. 50.

12. Βλ. ΤΕΡΕΖΗ ΧΡ., «Βυζαντινὴ ἐρημνευτικὴ. Ἐνα παράδειγμα ἀπὸ τὸν Μάξιμο τὸν Ὁμολογητὴ», *Ἰνδικτος*, τεύχος 15, 2001, σελ. 88.

Στό γεγονός αυτό του αγιασμού, της τελειώσεως του ανθρώπου, το ύλικό σώμα διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην καθολικότητα του ανθρώπινου προσώπου. Τελείωση και αγιασμός σημαίνουν την αποκατάσταση του ανθρώπου στο πλήρωμα των υπαρκτικών δυνατοτήτων του, σε αυτό που έχει κληθεί να είναι ο άνθρωπος, εικόνα του Θεού. Παρατηρεί λοιπόν ο μυστικός θεολόγος, *διὰ τοῦτο ἄνω καὶ κάτω τὸν τῆς ψυχῆς ἀγιασμόν, δι' ἣν καὶ τὸ σῶμα ἀγιάζεται*¹³. Σύμφωνα μάλιστα με το σχόλιο του Δ. Στανιλοάε, οι άγιοι συνειδητοποίησαν ότι είναι ποιοτικότερο, με ενδιάμεσο την ψυχή που κινείται προς τὸν Θεὸ με τρόπο ἀνάλογο πρὸς τὴν ἰδιοσυστασία της, να πλησιάσουν τὸν Θεὸ και με τὸ σῶμα, προσφέροντάς του κάλλος με θεία γνωρίσματα, καρπούς τῆς άσκησης στis άρετές¹⁴. Είναι προφανές ότι οι άρετές δὲν μπορούν να κατακτηθοῦν και να άσκηθοῦν χωρὶς τὸ σῶμα. Ἡ ἐν λόγω διαμεσολάβηση καταδεικνύει μία κεφαλαιώδη άφετηριακή κατάφαση στὴν ἀνθρώπινη σάρκα ἢ συνολικότερα στὴν κτιστή φύση. Ἡ κατάφαση αὐτή δὲν είναι ἀπλᾶ μία ἔνδειξη ἐκτίμησης ἢ ἀποδοχῆς, ἀλλὰ διαμορφώνει μιὰ αἰσιόδοξο τύπο ἀνθρωπολογία, ἀφοῦ ὅλα τὰ ἀνθρώπινα στοιχεία – ὄργανα διεκδικοῦν και κατακτοῦν θετικὸ ἀξιολογικὸ πρόσημο.

Προσεγγίζοντας με αὐστηρὰ φιλοσοφικούς ὄρους τὸ ζήτημα, θὰ μπορούσαμε να ὑποστηρίξουμε ὅτι ὁ Μάξιμος κινεῖται σαφῶς σ' ἓνα ἀντιπλατωνικὸ πεδίο, τουλάχιστον τῶν διαλόγων τῆς πρώτης συγγραφικῆς περιόδου τοῦ ἰδρυτῆ τῆς Ἀκαδημίας, καθότι ἀνατιμᾶ στὴν κλίμακα τῶν ἀξιῶν τὸ ἀνθρώπινο σῶμα και διαμορφώνει ὑπὸ τούς ὄρους τοῦ συναμφοτέρου μιὰ νέα ὑπαρξιακοῦ και σωτηριολογικοῦ τύπου ὄντολογία. Πρόκειται προφανῶς για μιὰ ὄντολογία πού δὲν πρέπει να θεωρηθεῖ ὡς στατική ἀλλὰ ὡς ἐπαναληπτικὰ ἀνανεωτική, ὑπὸ τὴν ἔννοια ὅτι θὰ ἐξειδικεύει τὸν ἀπειρο ἐσωτερικὸ πλοῦτο της. Για παράδειγμα, ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς φιλοσοφίας, διὰ τῆς συγκριτικῆς συνεξέτασής τους με τὰ ἀνωτέρω, θὰ σημειώναμε ὅτι ὁ πυθαγορισμὸς και ὁ πρώιμος νεοπλατωνισμὸς δὲν μπορούν να ἐνταχθοῦν, τουλάχιστον με ἀξιώσεις, σε μιὰ τέτοια προ-

13. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, *Λόγος άσκητικός*, P.G. 90, 936 B. Για τὴν ἔννοια τοῦ σώματος στὸ πλαίσιο τοῦ Χριστιανισμοῦ τῆς Ἀνατολῆς, βλ. ΓΙΑΝΝΑΡΑ ΧΡ., *Ἡ μεταφυσική τοῦ σώματος*, ἐκδ. «Δωδώνη», Ἀθήνα 1971. Πρβλ. και COOPER ADAM, *The body in St. Maximus the Confessor*, «Oxford University Press», 2005.

14. Βλ. ΣΤΑΝΙΛΟΑΕ Δ., *Φιλοσοφικά και θεολογικά ἐρωτήματα*, ἐκδ. «Ἀποστολικὴ Διακονία», Ἀθήνα 1978, σελ. 37.

οπτική¹⁵. Οί διάχυτοι δυϊσμοί προσφέρουν ανθρωπολογικές έξηγητεις πού δέν έχουν ύπό οίαδήποτε όπτική τίς προϋποθέσεις νά ευδοκιμήσουν σ' ένα αυστηρά χριστιανικό πλαίσιο. Διότι, ακριβώς, ή άσκηση, όπως κατανοήθηκε και βιώθηκε στην παράδοση τής χριστιανικής Άνατολής, άπορρίπτει τήν a priori άπαξίωση τής ύλης, τού σώματος και τήν αντίστοιχη καταξίωση μόνο τής ψυχής τού άνθρώπου.

Προοδεύοντας τήν συλλογιστική του, ό Μάξιμος παρατηρεί ότι με τήν φιλοσοφία πού συνίσταται άπό λόγο και θεωρία, άποκτά, κατ' άντανάκλαση, εύγενή χαρακτηριστικά και ή φύση τού σώματος. Οί άγιοι, έπειδή ακριβώς κατευθύνονται άπό τόν Θεό, προσαρμόζουν στα θεία με άξιοπρέπεια τήν φυσική κατάστασή τους, προσφέροντας τήν κατάλληλη άθληση στα σώματά τους¹⁶. 'Η άσκηση έμφανίζεται ως σχετιζόμενη με έσχατες ύπαρξιακές καταστάσεις, οί όποιες προσιδιάζουν στην κατάκτηση τού καθ' όμοίωσιν. Πρέπει ώστόσο νά παρατηρηθεί ότι, κατά τόν χριστιανό στοχαστή, ό άσκητισμός τού σώματος δέν θεωρείται ως άποκλειστικής στόχευσης· τó νά άφιερώνεται ό άνθρωπος σέ εύλαβείς δραστηριότητες, είναι εκείνο τελικά πού έχει κεφαλαιώδη σημασία και είναι ποιοτικά ουσιώδες για κάθε περίπτωση ένεργειακών προβολών. Γράφει λοιπόν: *Μή όλην τήν σχολήν σου περι τήν σάρκα έχε, αλλά όρισον αυτή τήν κατά δύναμιν άσκησιν και όλον τόν νοϋν σου, περι τά ένδον τρέψον. Η γάρ σωματική γυμνασία, πρós όλίγον ώφέλιμος· ή δέ εύσέβεια, πρós πάντα έστιν ώφέλιμος*¹⁷. Η έννοια τής σάρκας κατά τόν Μάξιμο δέν αναφέρεται στο σωμα αλλά

15. ΠΛΩΤΙΝΟΥ, *Έννεάδες* III 1, 8, 4-14. 'Ο Πλωτίνος ύποστηρίζει πώς ή ψυχή είναι ή αρχή πάντων και καθ' έναστου. Τά σπέρματα τής ψυχής είναι τά πρωταρχικά αίτια τού παντός και, επί ανθρωπολογικού έπιπέδου, μόνον χωρίς τó σωμα ή ψυχή είναι έλεύθερη άπό κάθε κοσμική κατάσταση, σύνθεση, συμφυρμό και αίτία. 'Ο αρχικός, τουλάχιστον, πλατωνισμός εδώ είναι διάχυτος, ό όποιος ένκνείτο ρητά στον άξονα ένός συνεπούς δυϊσμού, προεκτεινόμενος σαφώς και στον άξιολογικό τομέα, ό όποιος, στο νεοπλατωνικό πλαίσιο, καταλαμβάνει βαθμιαία τήν θέση τού όντολογικού.

16. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, *Περί διαφόρων άποριών*, P.G. 91, 1113C: 'Υπό ταύτης τοίνυν τής κατά λόγον εύγενίζεται φύσις, άπλανώς πρós τόν τού Θεού πόθον τρωθέντες οί άγιοι διά τών ένουσών αύτοίς πρós τά θεία φυσικών έμφάσεων άξιοπρεπώς πρós τόν Θεόν παρεγένοντο, σωμα και κόσμον άθλητικώς διασχόντες.

17. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, *Κεφάλαια περι άγάτης*, P.G.90,1064A. Κατά τó σχολίο τού Κ. ΔΕΛΗΚΩΣΤΑΝΤΗ, *Η γοητεία τού άσκητισμού*, έκδ. «Έννοια», Άθήνα 2011, σελ. 56, «ή όρθόδοξη άσκηση προϋποθέτει κατάφαση τής ύλης, τής ζωής και τής χαράς και δέν στρέφεται κατά τού σώματος, αλλά κατά τού σαρκικού φρονήματος· δέν είναι σωματοκτονία, αλλά παθοκτονία». Πρβλ. ΒΑΡΒΑΤΣΟΥΛΙΑ Γ., *Η νεύρωση κατά τήν Karen Horney και οί ανθρωπολογικές θεωρήσεις τού Άγ. Μαξίμου τού Όμολογητού*, έκδ. «Άκρίτας», Άθήνα 2004, σελ. 233.

στο φρόνημα τῆς ἐμπεριστατοποίησης τῶν παθῶν σὲ διαθέσεις καὶ δραστηριοποιήσεις ἐσωτερικῆς ὀρμικῆς ἀσάφειας. Ὑπὸ μία τέτοια ὀπτική, ἡ σάρκα ἐμπεριέχει κάθε ἀποξενωτικὴ τάση ἀπὸ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ἔτσι, τὸ κάθε κτιστὸ δημιούργημα θὰ ὀδηγηθεῖ στὸν τελικὸ καὶ οὐσιαστικὰ μοναδικὸ προορισμὸ του, ὅταν ἐγκαταλείψει τὸ σαρκίον του καὶ τὶς παρεπόμενες ἀπ' αὐτὸ ἐγωιστικὲς ἡδονὲς καὶ ἐμπιστευθεῖ τὸν Θεὸ πατέρα του νὰ τὸν κατευθύνει μὲ πυξίδα τὸ προαιώνιο θέλημά του. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο, τελικὰ, θὰ ὀδηγηθεῖ ἐκούσια σὲ μία προσωπικὴ σταύρωση στὸ πλαίσιο τῆς σωματικῆς ὑπαρξῆς του πρὸς χάριν τῆς αἰώνιας ἐγκατάστασής του στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ Θεοῦ¹⁸.

Ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω καθίσταται προφανὲς ὅτι ἡ ἄσκηση δὲν εἶναι ἐχθρότητα γιὰ τὸ σῶμα καὶ ἀπαξίωση τῆς ὕλης, ὅπως τὴν ἐμφάνισαν οἱ κατὰ καιροὺς Μανιχαῖζοντες. Κατὰ προέκταση, δὲν περιορίζεται ἡ σωματικὴ ἄσκηση στὸν ὑποπιασμὸ τοῦ σώματος, μεταβάλλοντάς τον σὲ αὐτοσκοπὸ, προκειμένου νὰ πειθαρχηθεῖ ἐπὶ τὸ βέλτιον ἢ ἀπαξιωμένη ὕλη. Ἀντιθέτως, τοποθετεῖται στὸ κέντρο τῆς χριστιανικῆς σκέψης, ἀπὸ τὴν ὁποία θεωρεῖται ὡς ἓνας ἀπὸ τοὺς βασικοὺς συντελεστὲς, γιὰ νὰ πραγματοποιηθεῖ ἡ μεταμόρφωση τοῦ κτιστοῦ ὑπὸ τοὺς ὅρους τοῦ ἀκτίστου. Στὴν ἄσκηση λοιπὸν ἀναγνωρίζεται ἓνα σαφῶς δυναμικὸ – προοδευτικὸ στοιχεῖο, τὸ ὁποῖο στοχεύει στὴν μακαριότητα τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὁποία συνίσταται στὸ νὰ ἔχει καταστεῖ Θεὸς κατὰ χάριν.

Γ. Ἐλευθερία καὶ ἄσκηση

Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἡ συλλογιστικὴ τοῦ Μαξίμου προβαίνει στὴν ἐξέταση καὶ ἄλλων δεδομένων τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας, μὲ τὰ ὁποῖα προσπαθεῖ νὰ καταδείξει τὴ βαθύτερη δυναμικὴ τῆς ἄσκησης, μὲ τέτοιο τρόπο ὥστε νὰ καταφανεῖ ἡ συνέργεια ὡς μία ἐνεργὸς καὶ συνειδητὴ αὐτοπαράδοση στὸν Θεό, ἐν Χριστῷ καὶ Πνεύματι. Ἐκκινεῖ λοιπὸν ἀναφέροντας ὅτι ἡ ἄσκηση, ἐδραζόμενη στὴν βοήθεια τῆς χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ στὴν οἰκεία φιλοπονία καὶ σπουδὴ, προχωρεῖ συνάπτοντας καὶ ἰσουργώντας τὶς πνευματικὲς δραστηριότητες τοῦ προσώπου καὶ ὀδηγεῖ στὴν ἔνωση μὲ τὸν Θεό. Ἡ ἀρχὴ ἀνήκει στὸν Θεό, ἀλλὰ τὸ τέλος ἀνήκει κατὰ κύριο λόγο στὸν ἄνθρωπο, ὁ ὁποῖος πραγμα-

18. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, *Περὶ διαφορῶν ἀποριῶν*, P.G. 91, 1081A: Πάντων οὖν τόπος τῶν ἀξιουμένων τῆς τοιαύτης μακαριότητος ἐστὶν ὁ Θεὸς κατὰ τὸ γεγραμμένον. Πρβλ. ΤΕΡΕΖΗ Χρ., «Ἡ διαλεκτικὴ θεοῦ – ἀνθρώπινου στὸν Μάξιμο τὸν Ὁμολογητὴ», Ἀνάτυπον, Λάρινακα 1998, σ.σ. 883-884.

τοποιεῖ ἐντός του, καὶ μέσα ἀπὸ τὸν διακλαδισμό τῶν ἀναφορῶν – ἐπικοινωνιῶν του, τὸ θεῖο σχέδιο περὶ τῆς θέωσής του. Γράφει ὁ μυστικὸς θεολόγος: *γινώσκειν, ὅτι πᾶσα ψυχὴ ἡνίκα διὰ τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ τῆς οἰκείας φιλοπονίας καὶ σπουδῆς ἀλλήλοις ταῦτα συνάψαι τε καὶ ἰστουργῆσαι δυναθῆ*¹⁹. Ἀναλυτικότερα, καὶ σύμφωνα μὲ τὴν παρατήρηση τοῦ Σ. Ράμφου, ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ χωρὶς τὴν ἐλευθερὴ ἀνταπόκριση τοῦ ἀνθρώπου εἶναι προκαθορισμός. Μόνον στὴν ἐλευθερία οἱ καταστάσεις ἐξαγιάζονται· στὸν καθορισμὸ ἢ ἐλευθερία ρυθμίζεται²⁰.

Μὲ ἄλλους λόγους, ὁ ἄνθρωπος καλεῖται μὲ τὴν ἐλευθερία του στὴν ἐλεύθερη ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Πρόκειται γιὰ μία συνθετικὴ κατάκτηση ποὺ ἐδράζεται στὴν ἀμοιβαιότητα τῶν παραγόντων ποὺ τὴ συνθέτουν. Τὸ προσωπικὸ κατόρθωμα, ἐπομένως, κεφαλοποιεῖ τὸ ἐν λόγω ζήτημα καὶ συνιστᾷ αὐστηρὴ ρήτρα του, καθότι ἀντανανκᾶ τὴν ιδιαίτερη κατάφαση τοῦ ἀσκητῆ σὲ ὅ,τι τελεῖ. Καὶ ἐδῶ ἀκριβῶς ἐδράζεται ὅ,τι θὰ χαρακτηρίζαμε ὡς ἐπιστημονικὸ ἀνθρωπολογικὸ παράδειγμα, καθότι ἀπαιτοῦνται εἰδικῆς τάξης προϋποθέσεις γιὰ νὰ ἀναδειχθεῖ, καὶ μάλιστα κανονιστικά, ὡς τέτοιο.

Προκύπτει λοιπὸν συνεπαγωγικῶς ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω ὅτι ἡ ἐν προκειμένῳ συνέργεια συνιστᾷ ἓνα κορυφαῖο ὑπαρξιακὸ ἄθλημα καὶ ἐκφράζεται ὡς ἐλεύθερη ἐπιλογή τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς γνώσης, (*τὸν λόγον τῶ νῶ, καὶ τῆ σοφία τὴν φρόνησιν, καὶ τῆ θεωρία τὴν προᾶξιν, καὶ τῆ γνώσει τὴν ἀρετήν, καὶ τῆ ἀλήστω γνώσει τὴν πίστιν*)²¹, οἱ ὁποῖες ἀποκαθιστοῦν ἢ διαφυλάσσουν τὴν ἀνθρώπινη φύση στὴν ἀκεραιότητα τῆς δημιουργίας της. Σημειώνει ὁ Μάξιμος: *Ἀρετῆς γὰρ καὶ γνώσεως, χωρὶς οὐδαμῶς οὐδεὶς πώποτε τυχεῖν σωτηρίας δεδύνηται*²². Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο τελικὰ ὁ ἀσκητῆς ὁδηγεῖται σὲ «ἀρπαγὴ» τοῦ νοῦ, στὴν ἀποβλεπτικότητα ἐκείνη ποὺ θὰ ὀδηγήσει στὴν ἐμπειρία τῆς γνώσης τοῦ Θεοῦ, συντελώντας ἔτσι στὴν διαδικασίαν πραγμάτωσης τῆς κανονιστικοῦ περιεχομένου ἔννοιας τῆς ἀρετῆς. Πιὸ συγκεκριμένα, ἡ ἀσκησιμὴ κλειδί στὴν προσέγγισή μας ὅσον ἀφορᾷ στὶς σωτηριολογικὲς καὶ ἀνθρωπολογικὲς θέσεις τοῦ Μαξίμου. Γιὰ νὰ καταδείξει, μάλιστα, τὴν βαθύτερη δυναμικὴ της ἀναφέρει

19. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, *Μυσταγωγία*, P.G. 90, 677CD.

20. Βλ. ΡΑΜΦΟΥ Σ., *Φιλόσοφος καὶ θεῖος ἔρω*, ἐκδ. «Τῆνος», Ἀθήνα 1989, σελ. 160.

21. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, *Μυσταγωγία*, P.G. 91, 677D.

22. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, *Περὶ διαφορῶν ἀποριῶν*, P.G. 91, 1065D. Πρβλ. THUNBERG LARS, *Man and the Cosmos*, σελ. 53.

στο έργο του Λόγος άσκητικός: και τών παθών τής άτιμίας έλευθερούμεθα, και πάσης άρετής πληρούμεθα, ..., και πάσης άγνοίας έλευθερούμεθα²³.

Πρέπει, ώστόσο, νά σημειωθεί ότι ό Α. Nygren, έρμηνεύοντας με μονομερή τρόπο τή διδασκαλία του Μαξίμου, ύποστηρίζει ότι ό χριστιανός στοχαστής έναποθέτει τήν πλήρωση τών όντολογικών δυνατοτήτων άποκλειστικά στήν ανθρώπινη προσπάθεια (Synergismus), ύποβαθμίζοντας τή συνδρομή τής θείας χάριτος²⁴. Η άποδεικτική πορεία, όμως, του Μαξίμου δέν αφήνει περιθώρια για τέτοιους ισχυρισμούς. Σύμφωνα λοιπόν με τισ άπόψεις του, τά ανθρώπινα όρια ή άλλως ή αυτόδιαμόρφωση του ανθρώπου υπό τισ οικείες του δυνατότητες δέν έπαρκούν για τήν κατάκτησή του έτι περαιτέρω. Οί μεταφυσικές προκείμενες άποτελοϋν καθοριστικό παράγοντα τών ύπαρξιακών εξέλιξεων. Κατά συνέπεια, τó άκτιστο εύρίσκεται σέ διηνεκή διαλεκτική σχέση με τó κτιστό, δημιουργώντας τισ ύπαρξιακές έκείνες καταστάσεις σύμφωνα με τισ όποιες κάθε όν, έξειδικευμένα ανάλογα με τήν ιδιαιτερότητά του, θα άνακαλύψει μέσω τής άσκησης τισ άρχετυπικές προϋποθέσεις δια τών όποιων θα συγκροτήσει τήν έντελή πορεία του βίου του. Η διύλιση, όμως, ως προς τó έπιλέγειν και τó πράττειν είναι κρίσιμη και με πλείστα διακυβεύματα, διότι προαπαιτεί ειδικό άθλημα έπίδόσεων. Και έδω ακριβώς έδράζεται ό,τι θα χαρακτηρίζαμε ως έπισημονικό άνθρωπολογικό παράδειγμα, καθότι άπαιτοϋνται ειδικής τάξης προϋποθέσεις.

Τό σημαντικό στήν άνά χειρας θεματική συνάφεια είναι πώς ό άσκητής, δηλαδή ό πιστός, δρᾶ άπολύτως καθ' ύπακοήν –Θεῷ κατά γνώμην προσχωρῶν– μιμούμενος δηλαδή τήν ύπακοή του Χριστου και όχι έκπληρώνοντας τó άτομικό θέλημά του²⁵. Στο σημείο αυτό παραθέτουμε τήν άποψη του Αίμ. Τσιροπανλή στο άρθρο του: «Η Όρθόδοξος άσκητική παράδοσις», όπου έπισημαίνει εύστοχα πώς «κατά τόν Μάξιμο ή θέωσις ήμῶν κατορθοϋται δια τής ταυτί-

23. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, *Λόγος άσκητικός*, P.G. 90, 953A. Πρβλ. BATHRELLOS D., *Neoplatonism and Maximus the Confessor on the knowledge of God*, Studia Patristica, υπό δημοσίευσιν, πού σημειώνεται: «In many of his works he also explains how through ascetic struggle man's will can be healed so that man can acquire true knowledge of God».

24. Βλ. NYGREN A., *Éros et Agapè, La notion chretienne de l'amour et ses transformations*, trad. Pierre Jundt, deuxième partie, livre second, «Aubier», Paris 1952, σελ. 171, όπου: «Le Seigneur a placé notre salut entre nos mains. Tous dépend de nous mêmes. C'est dans notre volonté que réside, à présent, notre salut».

25. Βλ. ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ Ν., *Η Εύχαριστιακή Όντολογία*, έκδ. «Δόμος», Άθήνα 1992, σελ. 204.

σεως τῆς ἀνθρωπίνης θελήσεώς μας μετὰ τῆς θείας τοιαύτης»²⁶. Γι' αὐτό, κατὰ τὴν ἀκριβέστατη διατύπωση τοῦ Π. Εὐδοκίμοφ, ὁ ἀσκητισμὸς προπαντὸς ἀποβλέπει στὴν ἄρνηση τῆς ἴδιας τῆς βουλήσεως καὶ στὴν ἀπελευθέρωση ἀπὸ κάθε ἀναγκαιότητα, προερχόμενη ἀπὸ τὸν φυσικὸ κόσμον καὶ τὴν αἰσθητηριακὴ ἐμπειρία. Ἀλλὰ ἀκριβῶς σὲ αὐτὴν τὴν ἄρνηση τῆς φυσικῆς βουλήσεως τελειώνεται ἡ ἐλευθερία ποὺ συγκροτεῖ τὸ πρόσωπο²⁷. Ἐνόπιον, λοιπόν, τοῦ μεγαλείου τοῦ θείου ἀγαθοῦ, ἡ ἀνθρώπινη θέληση ὑποχωρεῖ καὶ κατακτάται ἀπὸ τὴν θεία, νέα ὄντικη συνθήκη ποὺ ὀδηγεῖ σ' ἕναν ἀμοιβαῖο ἐναγκαλισμὸ κτιστοῦ – ἀκτίστου.

Συνάγεται, γενικότερα, ἐξ ὅσων ἐξετέθησαν, ὅτι χάρις στὸ δυναμοκρατικὸ χαρακτήρα τῆς χριστιανικῆς ἄσκησης, ὡς πράξης ἐπιλογῶν καὶ αὐτορρυθμισης, ἐκφράζεται καὶ πραγματοποιεῖται ἡ συμμετοχὴ τῆς ἀνθρώπινης ἐλευθερίας στὸ ἔργο καταστολῆς τῆς ἀνταρσίας τῆς φύσης²⁸. Τὸ ἴδιο, ὅμως, τὸ ἔργο ἐπιτελεῖται μὲ τὴ χάρις τοῦ Θεοῦ. Μὲ τὴν σύζευξη, τὴν συνεργασία, τὴν συνέργεια τῆς θελήσεώς του καὶ τοῦ θείου σχεδίου, ὁ ἄνθρωπος τυπώνει ἐν ἑαυτῷ τὸν Θεό, προσαρμόζεται στὸν Θεό, τὸν καθιστᾷ παραδειγματικὴ – κανονιστικὴ ἀρχὴ βίου. Οὐσιαστικά, κατορθώνει μὲσω τῆς ἐλεύθερης προαίρεσης τὴν θέωση διὰ τῆς ἀσκήσεως καὶ τῶν ἀρετῶν.

Ἀντὶ Ἐπιλόγου

Μὲ ἄξονες τὴν ἀσκητικότητα καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ οἰκοδομεῖται μιὰ τάση ὑπέρβασης τοῦ ἐφήμερου, ἀπέκδυσης τῆς ἀτομικῆς αὐθαιρεσίας καὶ κατάλυσης τῶν ἐπιπόλαιων καὶ ἐπιφανειακῶν ἀξιολογήσεων τοῦ βίου. Ὡστόσο, ὁ ἀσκητικὸς χαρακτήρας τῆς ἐκκλησιολογικῆς ὑποστάσεως δὲν ὀφείλεται σὲ μιὰ ἄρνηση τοῦ κόσμου ἢ τῆς ἴδιας τῆς βιολογικῆς φύσεως – ὑποστάσεως, ἀλλὰ στὴν ἐλευθερία ἀπὸ τὸν ἀτομοκεντρισμὸ, στὴν μετοχὴ στὴν ὄντως ζωὴ. Πρόκειται γιὰ τὴν χριστιανικὴ ἐσχατολογικὴ προοπτικὴ, ἡ ὁποία ἐντάσσει τὸν ἄνθρω-

26. Βλ. ΤΣΙΡΠΑΝΛΗ ΑΙΜ., «Ἡ Ὁρθόδοξος ἀσκητικὴ παράδοσις», *Θεολογία*, τόμος Λ', Ἀπρίλιος – Ἰούνιος 1959, σελ. 277.

27. Βλ. ΕΥΔΟΚΙΜΟΦ Π., *Ἡ γυναῖκα καὶ ἡ σωτηρία τοῦ κόσμου*, μτφρ. Νικ. Ματσούνα, ἐκδ. «Π. Πουρναρά», Θεσσαλονίκη, σελ. 70.

28. Γιὰ τὴν ὑπέρβαση τῶν παθῶν ὡς πραγμάτωση τῆς ἐλευθερίας, βλ. ἐνδεικτικὰ VOLKER W., *Maximus Konfessor als Meister des geistlichen Lebens*, «Franz Steiner», Wiesbaden 1965, σ.σ. 174-200.

πο σὲ μία πορεία βαθμιαίου μετασχηματισμοῦ τῶν ἀναφορῶν του πρὸς καταστάσεις πὸν ἀναμφιβόλως τὸν ὑπερβαίνουν καὶ πὸν ἀνήκουν στὰ Ἔσχατα, ἀλλὰ πὸν σὲ κάποιο ἐπίπεδο τῆς ὑπαρξιακῆς ἐξέλιξης του εἶναι προσιτὲς στὶς βιωματικὲς δυνατότητές του.

Κλείνουμε τὴν μελέτη μας μὲ τὴν ἀκόλουθη ἐπισημάνση τοῦ Π. Εὐδοκίμοφ: «Ἄμα ἡ ἀδιάλειπτη προσευχὴ γίνεи σταθερὴ κατάσταση, ὁ ἄνθρωπος βλέπει τὸν ἑαυτό του ἀνάλαφρον, ἀποσπασμένον ἀπὸ τὸ γῆινο βάρος, ἀπογυμνωμένον ἀπ' τὸ ἐγὼ του. Ὁ κόσμος, ὅπου ζῆ ὁ ἀσκητῆς, εἶναι ὁ κόσμος τοῦ Θεοῦ, καταπληκτικὰ ζωντανός, ἐπειδὴ εἶναι ὁ κόσμος τῶν ἀναστάντων ἐσταυρωμένων. Μὲ τὸ φῶς τῆς φλόγας, πὸν καίει στὸ βάθος τῆς ψυχῆς τοῦ ἀσκητῆ, βλέπομε σ' ἓναν πτωχὸ ὅ,τι τὸ Εὐαγγέλιο ὀνομάζει πλοῦτον ἐν Θεῷ. Ἀπὸ τὸ «ἔχω» ὁ ἄνθρωπος περνᾷ στὸ «εἶμαι», γίνεται ἑνσαρκη προσευχὴ»²⁹.

---

29. Βλ. ΕΥΔΟΚΙΜΟΦ Π., *Ἡ Ὁρθοδοξία*, μτφρ. Ἁγ. Μουρτζόπουλου, ἐκδ. «Β. Ρηγόπουλου», Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 143.